

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau

RAPPORT 45

Archeologische begeleiding van sloop- en
nieuwbouwwerken in het Medisch Centrum
St. Jozef aan de Abdijstraat te
Munsterbilzen (Bilzen)

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van
Medisch Centrum Sint Jozef VZW

Elke Wesemael & Natasja De Winter
november - december 2008

ARON-RAPPORT 45

ARCHEOLOGISCHE BEGELEIDING VAN SLOOPWERKEN AAN DE ABDIJSTRAAT TE MUNSTERBILZEN (BILZEN)

ONDERZOEK UITGEVOERD IN OPDRACHT VAN
MEDISCH CENTRUM SINT JOZEF – BILZEN VZW

Elke Wesemael & Natasja De Winter

Sint-Truiden
2009

Colofon

ARON rapport 45 **Archeologische begeleiding van sloopwerken aan de Abdijstraat te Munsterbilzen (Bilzen).**

Opdrachtgever: Medisch Centrum Sint-Jozef - Bilzen vzw
Abdijstraat 2
3740 Munsterbilzen (Bilzen)

Projectleiding: Natasja De Winter

Uitvoering veldwerk: Elke Wesemael

Auteurs: Elke Wesemael & Natasja De Winter

Foto's en tekeningen: ARON bvba (tenzij anders vermeld)

*Op de teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Gelieve ons de wens om gebruik te maken van de teksten of illustraties schriftelijk over te maken op info@aron-online.be
Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van ARON bvba mag niets uit deze uitgave worden veeleelvoudigd, bewerkt, en/of openbaar gemaakt door middel van web-publicatie, druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook.*

ARON bvba

Archeologisch Projectbureau
Diesterstraat 44, bus 201
3800 Sint-Truiden
www.aron-online.be
info@aron-online.be
tel/fax: 011/72.37.95

© ARON bvba, Archeologisch projectbureau, 2009

Inhoudstafel

Inleiding

1. Het onderzoeksgebied	1
1.1 Algemene situering	1
1.2 Historische achtergrond	3
1.2.1 Beknopte geschiedenis van het adellijk damesstift	3
1.2.2 Beknopte bouwhistorie en cartografische bronnen m.b.t. het Stift en de parochiekerk van Munsterbilzen	5
1.3 Vroeger archeologisch onderzoek	8
1.3.1 Wegenwerken aan het eind van de jaren '50	8
1.3.2 Het archeologisch onderzoek in 1974 door A. Claasen en R. Vanheusden	9
1.3.3 Het archeologisch onderzoek in 1979 door W. Vanvinckenroye en R. Vanheusden	10
1.3.4 Het archeologisch noodonderzoek door ARON bvba	11
1.3.5 Archeologische begeleiding en opgraving te Munsterbilzen bij de herinrichting van de N730 in 2006 door ARON bvba	12
2. Het archeologisch onderzoek	14
2.1 Methodiek	14
2.2 Verloop	15
3. Onderzoeksresultaten	16
3.1 Bodemopbouw	16
3.2 Gaafheid van het terrein	16
3.3 De archeologische sporen en vondsten	17
3.4 Conclusie	19
4. Aanbevelingen	19

Bijlagen

- Bijlage 1: Overzichtsplan
- Bijlage 2: Lijst met afkortingen
- Bijlage 3: Sporenlijst
- Bijlage 4: Vondstenlijst
- Bijlage 5: Fotolijst
- Bijlage 6: Administratieve gegevens

Met dank aan:
Jean-Louis Sourbron

Inleiding

In de maanden november en december 2008 werden door ARON bvba de sloop- en graafwerken in het Medisch Centrum Sint Jozef te Munsterbilzen (Bilzen) archeologisch begeleid. De voormalige administratie (fig. 2.2), een gebouw van de oude basisschool (fig. 2.1) en een sanitaire blok horend bij de school werden gesloopt, waarna het terrein klaar gemaakt werd voor tuinaanleg. Ter voorbereiding van de bouw van een nieuwe traphal aan de technische dienst van het instituut werd het voormalige administratieve gebouw gesloopt en het terrein op het nieuwe bouwniveau gebracht.

In september 2006 werd voor dit dossier door de ZOLAD een voorwaardelijk gunstig advies afgeleverd. De werken vonden plaats in een zone met hoge archeologische potentie: in de nabije omgeving van het plangebied werden in de afgelopen jaren herhaaldelijk sporen van menselijke aanwezigheid aangetroffen.

1. Het onderzoeksgebied

1.1 Algemene situering

Munsterbilzen is een deelgemeente van Bilzen, gelegen in het zuidoosten van Belgisch Limburg, op de grens tussen de Haspengouwse leemgronden en de Kempische zandgronden. Het onderzoeksgebied beslaat twee afzonderlijke delen. Enerzijds is er de zone onder het huidige administratiegebouw aan de Abdijstraat. Deze is ongeveer 370 m² groot. Daarnaast is er het perceel

Fig. 1: Kleurenorthofoto met aanduiding van het onderzoeksgebied. Schaal 1:2500 (bron: AGIV)

onder de oude meisjesschool aan de Abdijstraat en de Perronstraat, met een grootte van ca 850 m². Dit terrein wordt doorsneden door de loop van een ondergronds lopende overwelfde oude beek, de Molenbeek. (Fig. 6)

Ter voorbereiding van de bouw van een nieuwe traphal aan de technische dienst van het instituut werden ook werken uitgevoerd tussen het voormalige abdissenhuis en het administratieve gebouw aan de Abdijstraat.

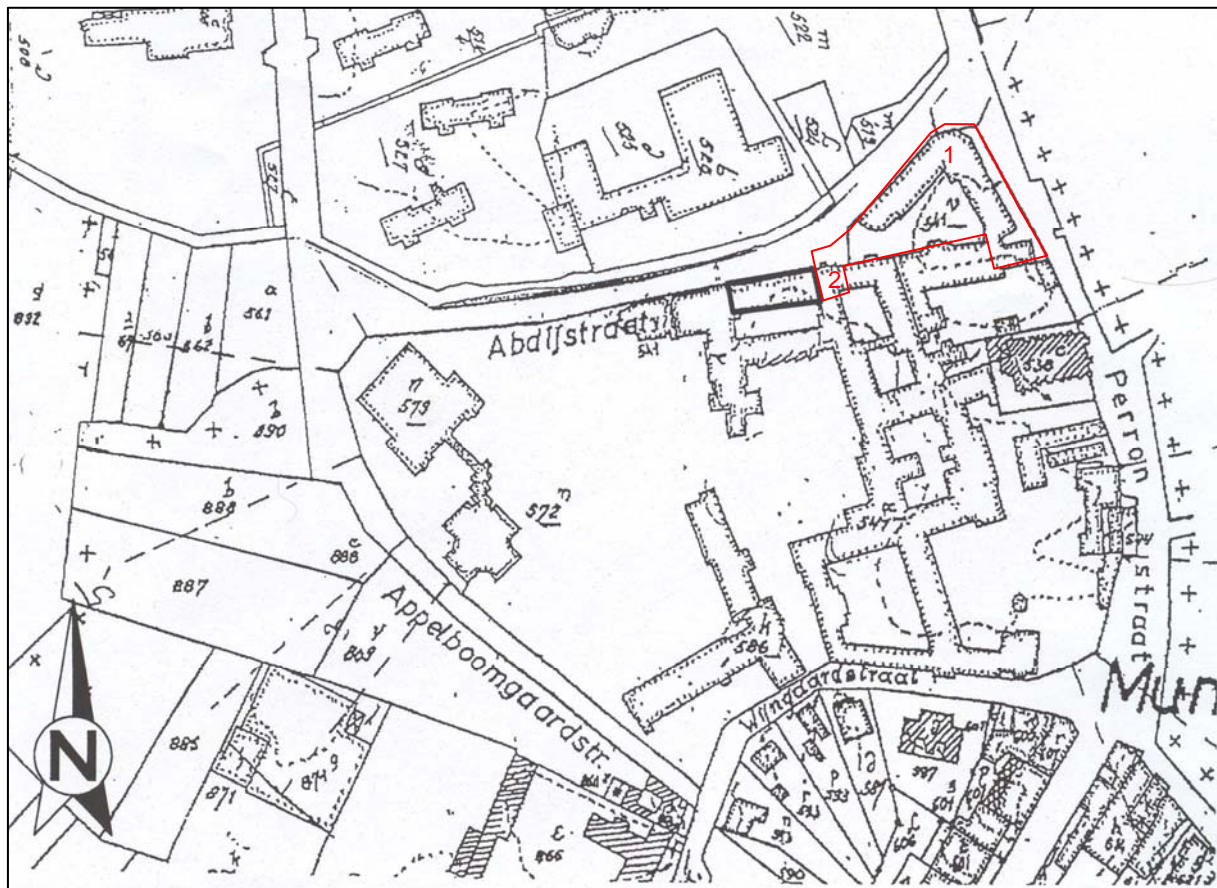

Fig. 2: Kadasterkaart met aanduiding van de twee onderzoeksgebieden (rood 1 en 2). (bron: Stad Bilzen)

Bodemkundig heeft het terrein een OB-bodemserie, wat betekent dat het hier gaat om een bebouwde zone. Onmiddellijk ten noorden en ten westen van het prospectiegebied liggen natte zandleembodems zonder profielontwikkeling (Lep-bodems). (Fig. 3)

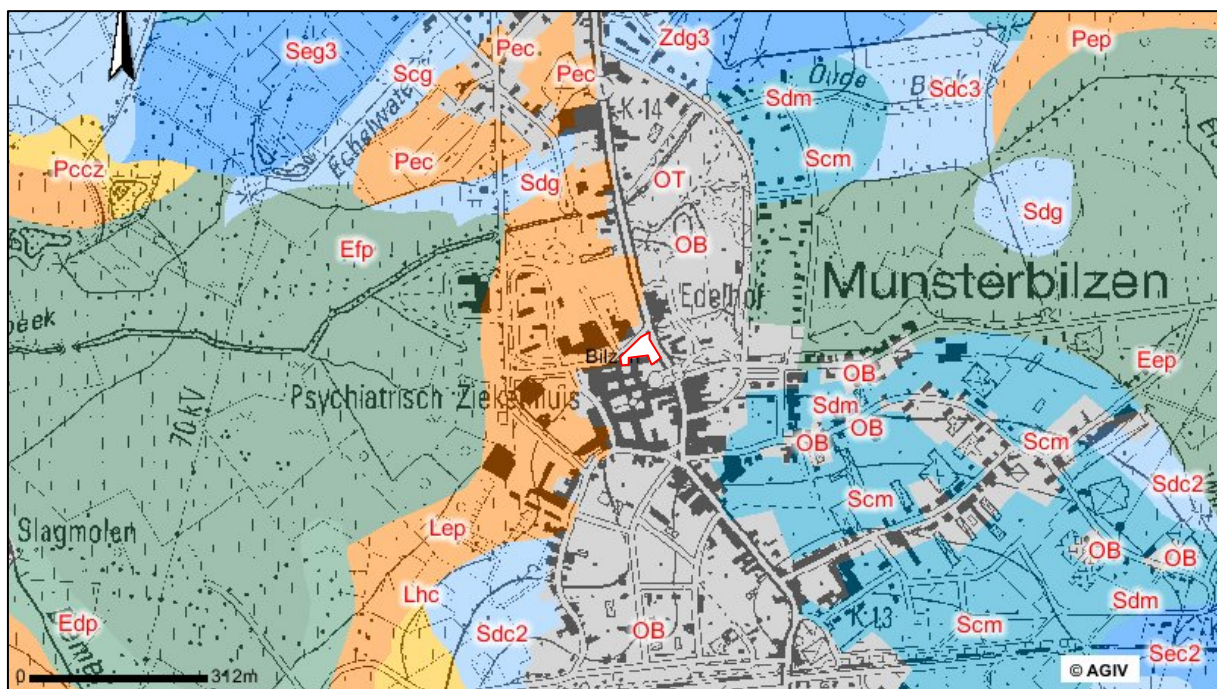

Fig. 3: Topografische bodemkaart met aanduiding van het prospectiegebied. Schaal 1:10000 (bron: AGIV)

1.2 Historische achtergrond

De naam Munsterbilzen bestaat uit twee delen: Munster, afgeleid van het Latijnse *monasterium* (klooster), naar het beroemde damesstift dat hier vroeger gevestigd was en Bilzen, van *Bilisla*. Ondanks talrijke archeologische vondsten uit de omgeving, uit de prehistorie en de Gallo-romeinse periode, laat men de geschiedenis van Munsterbilzen vaak pas starten met de stichting van het klooster.

1.2.1. Beknopte geschiedenis van het adellijk damesstift.

De geschiedenis van Munsterbilzen is nauw verbonden met het adellijke vrouwenklooster dat vroeger op deze plaats gelegen was. We gaan hieronder dan ook kort in op de geschiedenis van dit klooster.

Het klooster van Munsterbilzen werd, volgens de traditie en de *vita* uit de 11de eeuw, rond 670 gesticht door de H. Landrada. Landrada, afkomstig uit een adellijke Haspengouwse familie, zou zich in de zevende eeuw teruggetrokken hebben in de bossen van *Beyla*, het meest woeste deel van haar ouders heerlijkheid, om er zich te wijden aan een leven van gebed en boetedoening¹. Op een nacht kreeg ze een visioen, waarbij een kruis uit de hemel naast haar neerdaalde. Op deze plaats heeft ze volgens de overlevering een kerk of een kapel opgericht, die later werd opgedragen aan Onze-Lieve-Vrouw. Rond deze kerk zou een vrouwenklooster zijn gesticht dat de regel van Benedictus volgde en waarvan Landrada zelf de eerste abdis zou zijn geweest. De Heilige overleed op het einde van de 7de of begin van de 8ste eeuw, waarna ze volgens de overlevering in Wintershoven begraven werd. Het klooster zou omstreeks 880 verwoest zijn door de Noormannen en verlaten blijven tot de tweede helft van de 10de eeuw². In 980 zou door bisschop Notger een deel van het gebeente van Landrada overgebracht zijn naar de Sint-Baafsabdij in Gent. Volgens Pacquay werden in 965 ook al een aantal grote relieken afgestaan aan het klooster van Munsterbilzen³.

De stichting en de vroegste geschiedenis van het klooster zijn echter niet op een betrouwbare wijze gedocumenteerd, aangezien ze pas enkele eeuwen later werden opgetekend in enkele levensbeschrijvingen van heiligen⁴. Men hoort dan ook wel eens beweren dat de vroegste geschiedenis van het klooster van Munsterbilzen een legende is, gebaseerd op een algemene tendens in het kloosterwezen in de Lage Landen tijdens de vroege middeleeuwen⁵: Leden van de Frankische aristocratie hadden een belangrijk aandeel in kloosterstichtingen in onze contreien vanaf de 7de eeuw⁶. Ook adellijke vrouwen lieten zich niet onbetuigd. Zo richtte Itta het klooster van Nijvel op, in Andenne aan de Maas stichtte Begga een kloostergemeenschap en ook in Bergen en Maubeuge werden kloosters opgericht door vrouwen. Met de secularisatiepolitiek van de Karolingische vorsten tussen 750 en 900 werden vele abdijen schatplichtig gemaakt aan de Karolingers om hun veldtochten te bekostigen en werden ze bijgevolg ten dele of zelfs totaal geruïneerd⁷. Bovendien brak er met de invallen van de Noormannen in de tweede helft van de 9de eeuw voor het kloosterwezen een nog moeilijkere periode aan. De abdijen werden geplunderd en verwoest en in het beste geval konden de kloosterlingen met de kerkschatten en manuscripten naar veiliger oorden vluchten. In de 10de eeuw werd het echter weer rustiger en kende het kloosterwezen een ongekende bloei⁸.

De mogelijkheid bestaat dus dat het klooster te Munsterbilzen inderdaad al in de 7de eeuw bestond, maar dat het in de daarop volgende eeuwen weinig voorstelde door het ongunstige politieke klimaat. Een andere mogelijkheid is echter dat het klooster daadwerkelijk pas in de 10de eeuw is gesticht en dat het verhaal over een 7de eeuwse stichting door de Heilige Landrada werd verzonnen om het klooster meer elan te geven. Wijzelf zijn, op basis van de aangetroffen vondsten, eerder voorstander van de eerste hypothese.

De eerste echt betrouwbare informatie over het klooster en de Onze-Lieve-Vrouwekerk van

¹ KONINCKX, A., 1950, p. 32.

² VANDEGEHUCHTE, C., p. 3.

³ KONINCKX, A., 1950, p. 47.

⁴ o.a. het heiligenleven van Landrada, geschreven door Theodoricus op het einde van de 11de of begin 12de eeuw.

⁵ LAWRENCE, C.H., p. 279-303.

⁶ Denken we hier bijvoorbeeld aan de abdij van Sint-Truiden, die rond 660 gesticht werd door Trudo, een edelman uit de Haspengouw.

⁷ KONINCKX, A., 1950, p. 93

⁸ LAWRENCE, C.H., p. 279-303

Munsterbilzen dateert uit het begin van de 11de eeuw, wanneer het stoffelijk overschot van graaf Odulf er werd bijgezet. Deze graaf had tijdens zijn leven, samen met zijn vrouw Hilda, de bloei van de abdij gestimuleerd. Zij hadden namelijk gezorgd voor de overbrenging van de relieken van de Heilige Amor⁹ naar het klooster te Munsterbilzen, waar ter ere van deze heilige een nieuwe kerk werd opgericht¹⁰. De bouw van de nieuwe kloosterkerk moet afgerond zijn tussen de dood van Odulf – hij werd namelijk nog in de oude kerk begraven – en 1040, wanneer de nieuwe kerk voor het eerst wordt vermeld¹¹. De nieuwe kerk werd opgetrokken ten zuiden van de oude Onze-Lieve-Vrouwekerk. Deze laatste bleef echter wel intact en kreeg een nieuwe functie als parochiekerk voor de omwonenden en voor het personeel van de abdij¹².

Uit de 11de eeuw dateren ook een aantal Luikse denieren met de afbeelding van de Heilige Amor en het opschrift SCTI AMEUR¹³. Zelfs uit het laatste kwart van de 10de eeuw zouden al munten uit Munsterbilzen bekend zijn, al is daar geen sprake van een vermelding van Sint-Amor. De munten werden aangetroffen in Polen, Zweden en in de provincie Antwerpen. Munsterbilzen had zelf geen muntrecht, maar het klooster kon wel munten slaan om bijvoorbeeld ambachtslui die diensten voor het klooster verrichtten uit te betalen.

Het klooster te Munsterbilzen groeide uit tot een bloeiend godsdienstig centrum dat op grote belangstelling van de adel kon rekenen. Veel edelen kozen er hun laatste rustplaats en stichtten er hun jaargetijde¹⁴. In 1096 schonk Ida van Boolean, de moeder van Godfried van Bouillon, diverse goederen uit de omgeving aan het klooster. In de akte wordt vermeld dat de abdij gronden, boerderijen, molens en inkomsten kreeg uit onder andere Riemst, Gellik, Herderen, Martenslinde, Rosmeer, Munsterbilzen en Bilzen¹⁵. Ook de culturele betekenis van de abdij was zeer groot. Het vers *Tesi samanunga vvas edele unde scona*, uit 1130, genoteerd in een *evangelarium* uit de 9de eeuw, wordt gewoonlijk als de laatste schriftelijke taaluiting in het Oudnederlands beschouwd en zou uit het klooster van Munsterbilzen afkomstig zijn¹⁶.

Tegen het einde van de 12de eeuw werd de abdij omgevormd tot een uiterst elitair, adellijk stift, d.w.z. een kapittel van seculiere kanunnikessen¹⁷, vrij van de strenge regels van het oorspronkelijke klooster. De zusters hoefden niet langer een voor het leven bindende kloostergelofte van kuisheid, gehoorzaamheid en armoede af te leggen. Ze konden uittreden wanneer ze wilden, zelfs om een huwelijk aan te gaan. Alleen de godsdienstoefeningen, geleid door priesters die buiten het klooster woonden, waren wel nog verplicht.

Enkel een adellijke kwartierstaat gaf recht op toetreding tot het klooster. Bovendien was het aantal plaatsen in het klooster beperkt. Deze plaatsen waren vanzelfsprekend dan ook zeer gegeerd bij de landadel.

Aan het hoofd van de abdij stond de abdis, die door het kapittel was verkozen. Zij had het formele gezag over de abdij en over de dorpen die tot het domein behoorden. Ze had het tiend- en patronaatsrecht¹⁸ over Munsterbilzen, een zestal parochies in de omgeving en het Haspengouwse Wellen. Ze bezat verder de heerlijke rechten over Munsterbilzen, Wellen, Kleine-Spouwen, Berg, Haccourt en Hallembaye. De abdis regeerde er als een echte vorstin. Ze werd bijgestaan door de dekenes, die het reële gezag in het klooster uitoefende en eveneens door het kapittel werd verkozen. De abdis bekleedde een erefunctie in de abdij en interne verordeningen droegen weliswaar haar zegel, maar ze werden opgesteld door de dekenes en goedgekeurd door het kapittel¹⁹.

In mei 1793 werden de kloostergebouwen door de Franse revolutionairen vernield en werden de adellijke bewoonsters gedwongen om in andere kloosters of bij familie onderdak te zoeken. Dit

⁹ Volgens de legende was Amor afkomstig uit Aquitanië (Zuid-Frankrijk) en reisde hij naar Rome, waar de Heilige Petrus voor hem verscheen. Die gaf hem de opdracht om naar Maastricht te trekken en er te leven bij het graf van Sint-Servatius. Hij stierf bij het graf en op die plek werd een kapel te zijner ere opgericht. Later werden zijn relieken door graaf Odulf naar Munsterbilzen overgebracht.

¹⁰ VANHEUSDEN R. en W. VANVINCKENROYE, p. 35

¹¹ CLAASSEN, A. en R. VANHEUSDEN, p. 49

¹² VANHEUSDEN R. en W. VANVINCKENROYE, p. 6

¹³ SOURBRON, J.L., p. 291-293.

¹⁴ Herdenkingsmis

¹⁵ Mondelinge mededeling Jean-Louis Sourbron

¹⁶ Dit evangelarium wordt momenteel bewaard in de bibliotheek van de Bollandisten te Brussel (Ms 299).

¹⁷ LAWRENCE, C.H., p. 315

¹⁸ i.e. het recht om de pastoor te benoemen

¹⁹ VANDEGEHUCHTE, C., p. 5 en 6

betekende meteen ook het definitieve einde van het stift. Veel van de gebouwen op het domein werden afgebroken²⁰.

Omstreeks het midden van de 19de eeuw werd ook de oude, ondertussen bouwvallige parochiekerk afgebroken en vervangen door een nieuwe, grotere kerk die onderdak moest kunnen bieden aan het groeiende aantal gelovigen.

De Franse zustercongregatie van Sint-Jozef kocht in 1895 het domein en de resterende kloostergebouwen, en vestigde er een school en een instelling voor geesteszieken.

1.2.2. Beknopte bouwhistorie en cartografische bronnen m.b.t. het Stift en de parochiekerk van Munsterbilzen.

Het damesstift te Munsterbilzen heeft een eeuwenlange geschiedenis van verbouwingen, verwoestingen en heropbouw gekend. Het zou ons te ver leiden om deze allemaal in detail te bespreken. Daarom worden alleen de elementen die van belang zijn voor het recent uitgevoerde archeologisch onderzoek opgesomd.

670:

Landrada sticht volgens de traditie een gebedshuis te Belisia. Deze kerk werd toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw en zou uitgroeien tot de eigenlijke kern van het zusterklooster.

Vóór 1040:

Bouw van de Sint-Amorkerk ten zuiden van de oude Onze-Lieve-Vrouwekerk. Deze oude kerk kreeg een nieuwe bestemming als parochiekerk voor de omwonende boeren en het personeel van de abdij.

1568:

Bouw van een vierkante toren naast de zuidelijke muur van de parochiekerk. De buitenwanden werden opgetrokken in mergelsteen uit de groeves van Zichen, Valmeer en Heukelom. Deze toren werd later geïntegreerd in de kerk van Onze-Lieve-Vrouw Tenhemelopneming, de huidige parochiekerk.

1701:

Rondom de kloostergebouwen wordt een omheiningsmuur gebouwd²¹. Deze is onder andere te zien op het plan van Titeux (cfr. infra). De open ruimte ten noordoosten van deze muur kreeg de naam *Vrijthof*.

1713:

Ook rondom de parochiekerk van Onze-Lieve-Vrouw wordt een muur opgetrokken. Hierdoor werden de kerk en het kerkhof van de parochianen gescheiden van de kerk en het kerkhof van het Stift.

1771-1778:

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (Fig. 4) zijn het kloosterdomein en de gebouwen op het terrein duidelijk te zien. Over de functie van de gebouwen bestaat echter nog onzekerheid. In elk geval was er nog bebouwing op de plaats waar de beide kerken moeten hebben gelegen.

Fig. 4: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778). Bron: NGI, ingescande reproductie

Op de Carte Marchande van Ferraris uit

²⁰ VANDEGEHUCHTE, C., p. 7

²¹ Rijksarchief Hasselt, Fonds Abdij Munsterbilzen, reg. 34 van Neuss, folio 46.

1777 (Fig. 5) staan bij de naam Munsterbilzen drie kerken aangeduid. Waarschijnlijk zijn dit de Sint-Amorkerk, de Onze-Lieve-Vrouwekerk, en de kerk van het Capucijnenklooster. Hieruit kunnen we afleiden dat deze drie kerken er net vóór de Franse revolutie nog steeds het dorpsgezicht sierden.

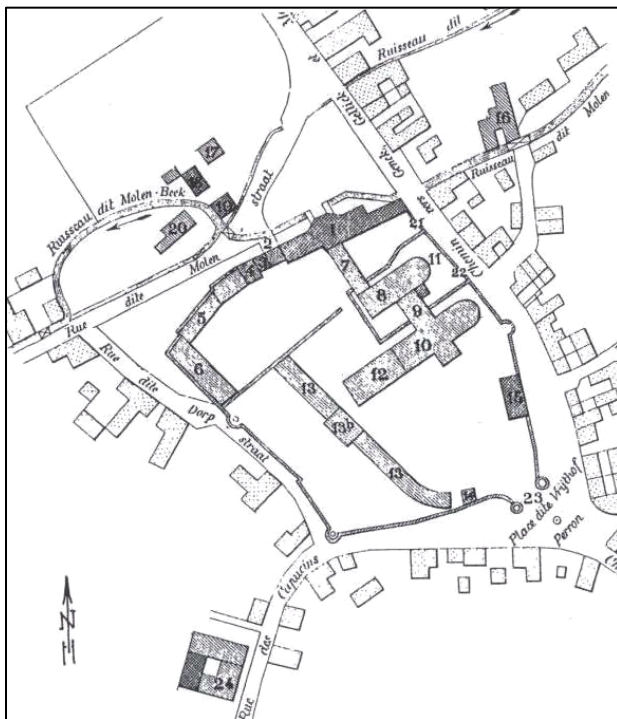
Fig. 5: Detail uit de “Carte Marchande” van Ferarris uit 1777.

Bron: <http://patrimoine.met.wallonie.be>

Eind achttiende eeuw:

In 1793 werd de kloostergebouwen geplunderd en gedeeltelijk verwoest door de Franse revolutionairen, waarna de bewoonsters het complex verlieten. Een plan opgemaakt door L. Titeux toont ons de toestand van het abdijcomplex op het eind van de 18de eeuw (*Fig. 6*). Volgens de legende waren de donkergekleurde gebouwen nog aanwezig waren op het

moment dat het plan werd opgemaakt. De lichtgekleurde gebouwen daarentegen waren volgens Titeux niet meer aanwezig op het einde van de 18de eeuw. Wie Titeux was, in wiens opdracht hij werkte of wanneer het plan precies werd getekend, is niet bekend. In elk geval moet dit plan met de nodige voorzichtigheid benaderd worden. Van de parochiekerk is bijvoorbeeld geweten dat ze pas werd afgebroken in 1851, hoewel ze op het plan van Titeux als niet meer aanwezig staat aangeduid. Waarschijnlijk is dit plan dan ook pas in de loop van de 19de eeuw opgemaakt en ging Titeux ervan uit dat deze gebouwen tijdens de Franse Revolutie waren verwoest.

1. **Abdissenhuis (paleis)**
2. Grote toegangspoort
3. **Gevangenis**
4. **Ondervragingskamer**
5. Stallen, bijgebouwen, koetshuis
6. Tiendenschuur
7. Galerij
8. Parochiekerk
9. Verbinding tussen kerken
10. Kapittelkerk (Sint-Amor)
11. Kerkhof
12. Oud klooster
13. Kanunnikessenverblijf
- 13b. Verblijf van de dekenes
14. **Munttoren**
15. **Meisjesschool**
16. **Hospitaal**
17. **Ridderverblijf**
18. **Brouwerij**
19. **Kloostermolen**
20. Kanunnikenverblijf
21. Poort
22. Poort
23. Poort
24. **Kapucijnenkerk en -klooster**

Fig. 6: Plan van L. Titeux dat de toestand van de kloostergebouwen op het einde van de 18de eeuw zou weergeven. In het vet de gebouwen die volgens Titeux nog niet waren afgebroken.

Na de Franse revolutie werd het abdijcomplex in vier loten verkocht. Een uitgebreid schattingsverslag uit 1800 dat ter voorbereiding van de verkoop werd opgemaakt, beschrijft de abdij zoals ze er op het eind van de 18de eeuw moet hebben uitgezien²². Helaas beperkt dit document zich louter tot een opsomming van de aanwezige gebouwen en ontbreekt een plattegrond van het domein. Toch is ook

²² VAN DEN BERGH, G., p.153-155 en p. 157-159; het oorspronkelijke proces-verbaal wordt bewaard in het rijksarchief van Maastricht.

de plaatsbeschrijving zelf van groot belang:

“De instelling, bekend onder de naam ‘kapittel van Munsterbilzen’, omvat een mooi abdijkwartier en andere gebouwen zoals woningen, kerk, voorhof, koetshuizen, schuren, paardenstallen, bakkerij, groententuin, siertuin, boomgaard en laan.”

Hierop volgt een uitgebreide beschrijving van ondermeer het abdissenhuis, de kanunnikessenverblijven, de tuinen, de woningen van de dekenes, de kapittelkerk en de stallen en schuren. De tekst spreekt Titeux dus tegen: niet alleen het abdissenhuis, maar ook de kanunnikessenverblijven, de woning van de dekenes, de kapittelkerk en de schuren, koetshuizen en paardenstallen staan in 1800 blijkbaar nog steeds overeind. De kapittelkerk wordt in de plaatsbeschrijving als volgt beschreven:

“De kerk is een gotisch gebouw met een schip, hoofdkoor, zijkoren, zijbeuken, een sacristie aan de linker- en rechterzijde en een klokkentoren. Ze is opgebouwd in natuursteen en bedekt met leien en loden nekgordingen en dakstijlen. Haar kantelen zijn in voldoende goeie staat en de kapconstructie is zeer mooi.”

Ook de parochiekerk wordt in deze plaatsbeschrijving vermeld, zij het niet uitgebreid, maar ze maakte dan ook geen deel uit van het kloostercomplex. Volgens E.H. Koninckx bestonden de twee kerken ook zeker naast elkaar tot na de Franse Revolutie²³.

1841:

Op de kaart uit de Atlas van de Buurtwegen uit 1841 (Fig. 7) zijn enkel het abdissenhuis, de parochiekerk (A) en enkele bijgebouwtjes aangeduid. Blijkbaar is de Sint-Amorkerk op dat ogenblik wel al gesloopt. De omheiningsmuur (B) is nog gedeeltelijk bewaard. De rest van het vroegere kloosterdomein lag volgens deze kaart braak en was opgedeeld in langgerekte, noord-zuid georiënteerde percelen.

Fig. 7: Uittreksel uit de Atlas der Buurtwegen van 1841. Bron: Gis Limburg.

²³ KONINCKX, A., p. 106.

Midden negentiende eeuw:

Op verzoek van de kerkfabriek werd de bouwfysische staat van de Onze-Lieve-Vrouwekerk onderzocht door architect Jaminé. Deze concludeerde dat het beter was de oude kerk te slopen en ze door een nieuwe te vervangen. In 1851 werden de werken aangevat. Wanneer we de kadasterplannen van vlak vóór en vlak na het midden van de 19de eeuw (Fig. 8) met elkaar vergelijken, valt onmiddellijk de oriëntatie van het nieuwe kerkgebouw op: dit is namelijk met het koor naar het westen gericht. De oude parochiekerk was, zoals gebruikelijk in de christelijke traditie, naar het oosten georiënteerd.

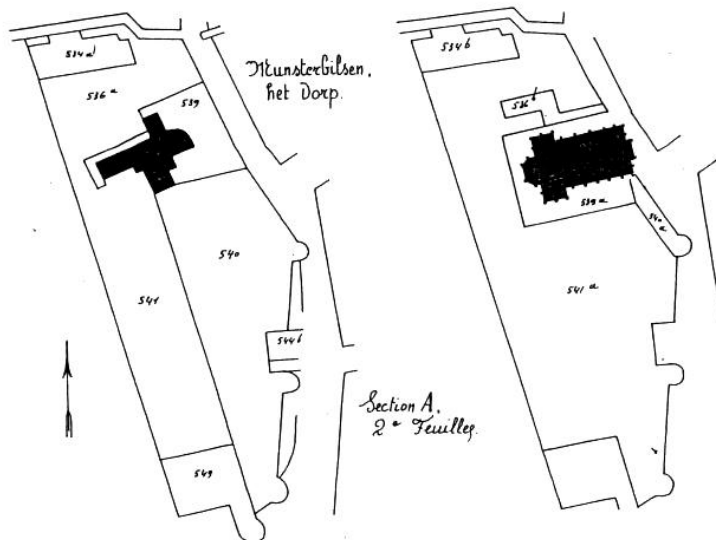

Fig. 8: Kadasterplannen van omstreeks het midden van de 19de eeuw. Links: de oude parochiekerk (vóór 1851). Rechts: de nieuwe kerk (na 1851).

De 16de-eeuwse toren, die vroeger langsheen de zuidwand van de parochiekerk was gelegen, wordt in de noordzijde van de nieuwe kerk geïntegreerd. De nieuwe kerk ligt ook een stuk zuidelijker en de as wijkt in oriëntatie licht af van de oude. Het oude kerkhof lag, zoals gebruikelijk in de christelijke traditie, voornamelijk achter en naast het koor, d.w.z. ten oosten van de kerk. Het nieuwe kerkhof daarentegen strekt zich uit ten noorden, ten zuiden en ten

westen van de kerk en oversnijdt het oude kerkhof dus gedeeltelijk. De ommuring van het vroegere klooster is op beide plannen nog gedeeltelijk bewaard.

1861:

Op het kadastraal plan van 1861 is bovendien te zien dat de weg tegenover de parochiekerk is doorgetrokken richting Panisstraat. Zoals te zien is op het plan van Titeux en in de Atlas van de Buurtwegen was de aanzet van deze weg reeds vóór de bouw van de nieuwe kerk al aanwezig. Op dat moment boog hij echter nog af naar het noorden, waar hij uitgaf op de Molenbeek, vlakbij het kloosterhospitaal. Waarschijnlijk werd de weg uiteindelijk doorgetrokken om de toegang tot parochiekerk te vergemakkelijken en/of om de verticaliteit van de kerk te benadrukken.

Eind 19de – begin 20ste eeuw:

In 1898 laten de zusters van de congregatie van Sint-Jozef de eerste patiëntenafdelingen en dienstgebouwen optrekken aan de noord-, west- en zuidzijde van het domein van het vroegere Stift. Het jaar daarop worden de patiëntenafdelingen uitgebreid, richt men in het midden van het domein een kapel op en wordt de beek die voor het abdissenhuis stroomt (de Molenbeek) gedempt. In 1900, 1911, 1913, 1922 en 1932 wordt het gebouwenbestand op het vroegere kloosterdomein nog verder uitgebreid. Ook later worden nog nieuwe gebouwen opgetrokken, dit keer echter ten noorden en ten westen van het vroegere kloosterdomein.

1.3. Vroeger archeologisch onderzoek

1.3.1 Wegenwerken aan het eind van de jaren 1950.

In het Belang van Limburg van 11 februari 1958 staat te lezen: "Sedert maandag 3 februari jl. is een ploeg werklui van Bruggen en Wegen te Munsterbilzen begonnen met de aanleg van een nieuwe strook riolering, langs de rijksweg Bilzen-As van aan de beek tot in de buurt van het gemeentehuis. Bij het graven van de sleuf stieten ze woensdag jl. recht voor de kerk reeds op houten zerken, welke ze met hun houwelen dienden stuk te kappen, om op de gewenste diepte te geraken. De volgende dag werd de knekeldans nog erger. Enkele meters verder immers werden fragmenten van minstens tien

geraamten blootgelegd, waarvan drie de thorax en de schedel nog in zeer goede staat hadden” [...]

“Toen immers de werklui vlak tegenover het oude huis Fabry de sleuf uitdiepten, kwam geleidelijk een afgebrokkeld pand van mergelblokken voor de dag. Het leek hun wel een fragment van een zeer oude kelder of grafkelder, waarvan het gewelf reeds vroeger geopend werd. Op de bodem van de holte vonden ze een eiken kist met wanden van zeven centimeter dikke, onbewerkte eik. Het deksel ontbrak. Ook de inhoud, want een laagje aarde verstopte de bodem...”

“De sleuf werd voorlopig op de kwestieuze plaats terug gedicht en de rioleringswerkers zijn reeds enkele meter verder aan de slag bij de aanleg van hun buizen. Vermoedelijk zal het geval de volgende dagen grondiger en dan met kennis van zaken worden onderzocht.”

Voor zover ons bekend is, heeft een dergelijk onderzoek echter nooit plaatsgehad²⁴.

1.3.2 Het archeologisch onderzoek in 1974 door A. Claassen en R. Vanheusden.

In 1974 werd door A. Claassen en R. Vanheusden opgegraven tussen de huidige parochiekerk en de scheidingsmuur met het psychiatrisch instituut (*Fig. 9*). Volgens de onderzoekers werden daar de overblijfselen van twee verschillende kerkgebouwen blootgelegd: een rechthoekige constructie die in het oosten werd afgesloten door een boog en volgens de onderzoekers pre-romaans zou zijn, en een half rond uitbraakspoor dat deze fundamente in het westen doorsneed en als de uitgebroken absismuur van de eigenlijke 11de-eeuwse Sint-Amorkerk geïnterpreteerd werd²⁵. Het uitbraakspoor bevatte opvallend veel middeleeuwse geglazuurde vloertegeltjes, typisch voor de 12de tot 14de eeuw. Het week licht in oriëntatie af van het oudere spoor en liep parallel aan de huidige parochiekerk. In de oudere constructie was vrij veel romeins bouw materiaal verwerkt.

Binnen het oudste spoor werden drie graven aangetroffen. Van het eerste graf was enkel een skelet, met het hoofd in het oosten, bewaard; het tweede graf betrof een kistbegrafing waarbij de kist gedeeltelijk in de absismuur was ingekapt. De kist rustte op twee balkjes die parallel aan de lengterichting van de kist waren geplaatst. Het hoofd van de overledene lag in het westen. Een derde begrafening bestond uit een hergebruikt kalkstenen sarcofaagdeksel waarin een meisje van ongeveer vijftien jaar lag begraven, met het hoofd in het westen. Het deksel zou op basis van stilistische kenmerken te dateren zijn in de Karolingische periode, meer bepaald rond het midden van de 10de eeuw.

Omwille van de beperkte oppervlakte van de werkputten kon het verder verloop van de sporen niet gevolgd worden. Het is dan ook niet duidelijk of het oudste fundament mag beschouwd worden als een op zichzelf staand gebouw, dan wel als een onderdeel van een grotere constructie. Claassen en Vanheusden opperden op basis van de gebruikte techniek en fragmenten van romeinse dakpannen en vloerbekleding die binnen het gebouw werden aangetroffen zelfs dat dit gebouw laat-romeins zou kunnen zijn. Daarbij moet toch opgemerkt worden dat het hergebruiken van romeins bouw materiaal, bijvoorbeeld uit villaruïnes, in de middeleeuwen een veelvoorkomende praktijk was en niet noodzakelijkerwijze impliceert dat deze rechthoekige constructie uit de laat-romeinse periode dateert. Bovendien stemt het grondplan met boog niet overeen met de gekende pre-romaanse grondplannen, waarin gewoonlijk een rechthoekig grondplan met vierkante absis wordt gebruikt. Een precieze tijdsbepaling voor het oudst aangetroffen heiligdom kan bijgevolg niet gegeven worden. In elk geval lijken de begravingen die binnenin deze constructie werden aangetroffen niet ouder te zijn dan de Karolingische periode.

²⁴ Mondelinge mededeling Jean-Louis Sourbron.

²⁵ CLAASSEN, A. en R. VANHEUSDEN, p. 49-61.

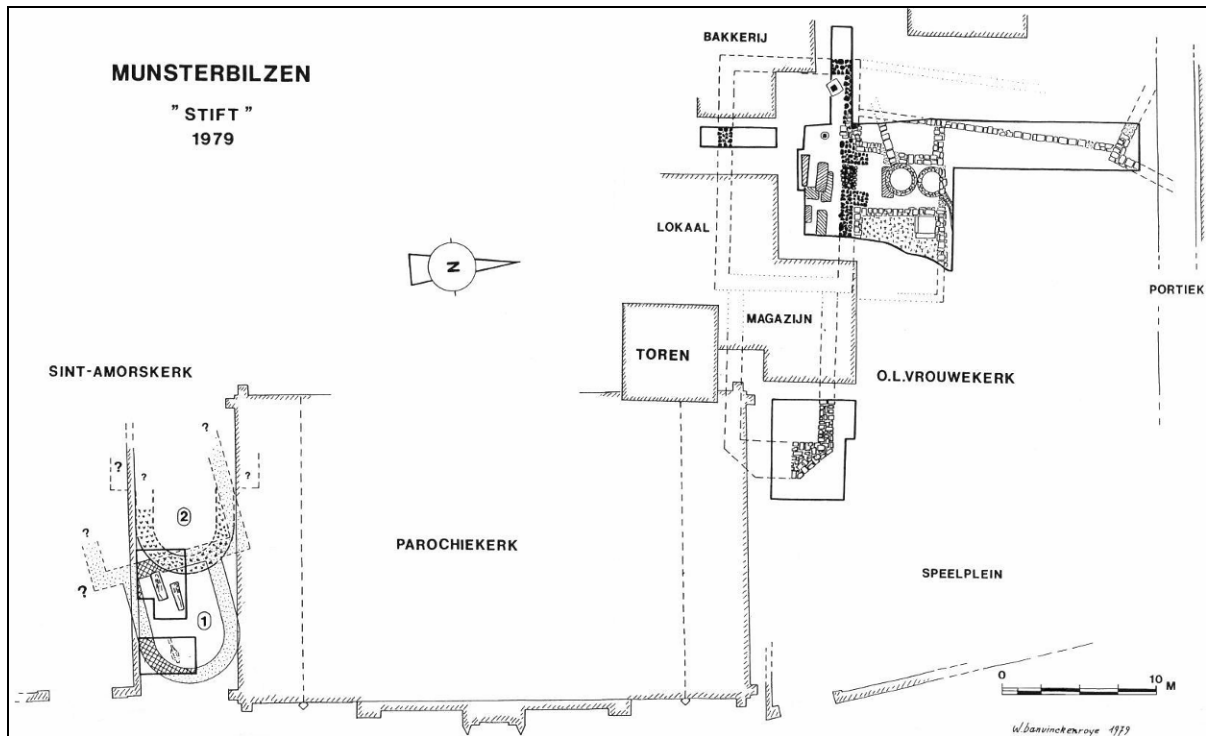

Fig. 9: Plan van de opgravingen in 1974 (ten zuiden van de huidige kerk) en in 1979 (ten noorden van de huidige kerk.)

1.3.3 Het archeologisch onderzoek in 1979 door W. Vanvinckenroye en R. Vanheusden.

In 1979 noopten herstellingswerken aan de speelplaats van de lagere school van de meisjes, ten noordwesten van de huidige parochiekerk, tot nieuw archeologisch onderzoek. Volgens het plan van Titeux was de oude Onze-Lieve-Vrouwekerk precies op die plek gesitueerd, waardoor dit gebied een zeer hoog archeologisch potentieel bezat. W. Vanvinckenroye en R. Vanheusden kregen tijdens de zomervakantie van 1979 enkele weken de tijd om een kleinschalig archeologisch onderzoek uit te voeren²⁶.

Daarbij trof men inderdaad de overblijfselen van de Onze-Lieve-Vrouwekerk aan. Van het kerkschip werden één meter brede funderingsmuren teruggevonden, met name van de noordelijke muur, de hoek met de westelijke muur en een stukje van de zuidelijke muur. De rest van het kerkschip kon omwille van bebouwing niet worden onderzocht. Om dezelfde reden kon ook de aanwezigheid van een apsis niet worden vastgesteld. De funderingsmuur van het kerkschip rustte in een bed van grijsgroene rivierklei, vermengd met zand. De muur bestond hoofdzakelijk uit hergebruikt Romeins bouw materiaal: zandsteen, silex, tufsteen, dakpanfragmenten en *hypocaustum* tegels.

Binnen het kerkschip, langsheen de noordelijke muur, werden twee ronde paalkuilen aangetroffen, allebei meer dan één meter diep. Op de bodem lag in de ene kuil een Romeinse parementsteen met sporen van roze mortel, en in de andere paalkuil een fragment van een Romeinse dakpan. Eventueel kunnen deze sporen behoord hebben tot een kleiner houten heiligdom dat een stenen kerk voorafging. Vanvinckenroye opperde dat het ook stellinggaten konden zijn uit de tijd dat de stenen kerk herbouwd of hersteld werd.

Binnen het kerkschip werden ook zes graven aangetroffen. Vijf ervan waren bijzettingen in houten kisten, waarvan alleen de nagels overgebleven waren. De skeletresten waren slecht bewaard, maar bij alle graven lag het hoofd in het westen. Twee van de kuilen waren slechts een meter lang en moeten bijgevolg kindergraven zijn geweest. Het zesde graf betrof een kalkstenen sarcofaag met een humeuze vulling waarin twee onderkaken en drie dijbeenderen werden aangetroffen. De stoffelijke overschotten die zich oorspronkelijk in de kist bevonden moeten dus op een bepaald moment verwijderd zijn. Het deksel van de kist was verstoord door de aanleg van een afvoergoot. De onderste

²⁶ VANHEUSDEN, R. en W. VANVINCKENROYE, 1980.

helft van de kist zou volgens de onderzoekers nog *in situ* hebben gelegen. De witte kalkstenen sarcofaag was trapeziumvormig en onversierd en moet aan een volwassene hebben toebehoord.

Vlakbij de noordelijke hoek van de huidige parochiekerk werden de fundamente van de 18de-eeuwse polygonale abscis vrijgelegd. Uit de archieven was geweten dat de bouwvallige abscis van de oudere kerk in de tweede helft van de 18de eeuw was gesloopt en vervangen door een nieuw koor. De noordelijke koormuur was opgebouwd uit mergelblokken met witgrijze kalkmortel. De oostelijke muur bestond eveneens uit een parement van mergelblokken rondom een kern van silexklompen en baksteen. De opgaande muurdelen waren waarschijnlijk in baksteen opgetrokken, zoals op een schets uit de 19de eeuw is weergegeven.

Bij deze opgravingen werden ook nog restanten van het kloostercomplex aangetroffen: muren van het abdissenhuis van vóór de 18de eeuw, overblijfselen van wat de zuilengalerij moet zijn geweest die het abdissenhuis met de kerk verbond en twee waterputten met muren uit afwisselende laagjes van mergelblokken en baksteen.

De opgravingen van 1979 lieten toe om de fundamente van de oude Onze-Lieve-Vrouwekerk te traceren. Deze fundamente moeten op zijn minst teruggaan tot de romaanse periode, maar niets sluit een pre-romaanse bouwfase uit. De eenvoudige kleifundering, het fundament dat uitsluitend uit gerecupereerd Romeins bouw materiaal bestond en de paalsporen die werden aangetroffen binnen het kerkship kunnen allemaal heel ver in de tijd teruggaan en zelfs in verband gebracht worden met de vroegmiddeleeuwse overlevering van een stichting in de 7de eeuw. De eenvoudige kleifundering lijkt in ieder geval nog primitiever dan de leemkalkmortel die werd gebruikt in de fundamente die in 1974 werden aangetroffen. Ook de onversierde kalkstenen sarcofaag spreekt deze vroege datering niet tegen. Mogelijk werden de stoffelijke overschotten die erin lagen opgebaard, verwijderd toen de Sint-Amorkerk voltooid was en naar daar overgebracht.

1.3.4 Het archeologisch noodonderzoek in 2000 door ARON bvba.

In 2000 voerde ARON bvba, onder begeleiding van het toenmalige IAP, gedurende twee weken een noodonderzoek uit ten zuidwesten van de huidige kerk. Dit onderzoek gebeurde in het kader van de geleidelijke vernieuwing van het gebouwenbestand van het Medisch Centrum (*Fig. 10*). Hieronder volgt een korte beschrijving van de belangrijkste archeologisch sporen die tijdens de opgraving aan het licht kwamen²⁷:

Bij het verwijderen van de kelders van de voormalige schrijnwerkerij kwamen aan de oostelijke rand van het terrein een twaalfstal oost-west georiënteerde inhumatiegraven (1) aan het licht. Vijf van deze graven liepen verder in het profiel, wat er op wijst dat de oostelijke grens van het grafveld niet bereikt werd. Met uitzondering van één graf bleken de overledenen telkens in een lijkstap in de grafkuil te zijn bijgezet. Van deze lijkstapen zijn enkel een negatief spoor, onder de vorm van een donker gekleurde aflijning, evenals wat nagelresten, bewaard gebleven. De skeletten verkeerden over het algemeen in een slechte tot zeer slechte bewaringstoestand. Opvallend is dat ze slechts bij vier graven in anatomisch verband werden aangetroffen. Het chaotisch voorkomen van de beenderen bij de overige graven leek in sommige gevallen aan een herbegraving te wijten te zijn, in andere gevallen aan een post-depositionele verstoring ten gevolge van de aanleg van een nieuw graf. Bijgaven werden niet aangetroffen.

In het westelijk deel van het terrein werd een geheel van muren blootgelegd dat NW-ZO georiënteerd was (2). Dit complex bestond uit twee kelderruimtes die in de lengterichting op mekaar aansloten en gescheiden werden door een mergelstenen tussenwand. Een riolerings- of afwateringssysteem sloot aan op de noordelijke kelderruimte. Het geheel was opgetrokken uit min of meer regelmatig gekapte mergelblokken, gecombineerd met baksteen en enkele stukken natuursteen, allen gevat in een geelgrijze kalkmortel. Opmerkelijk was vooral de vrij intacte bewaringstoestand van de noordelijke kelder, met zijn bakstenen vloer en de aanzet van een tongewelf.

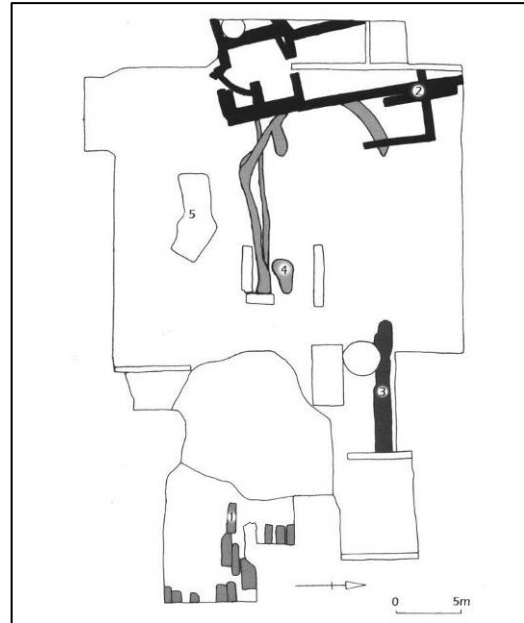
Langsheen de noordelijke rand van het terrein werden over een afstand van ca. 15 m de resten van een massieve, oost-west georiënteerde muur (3) aangetroffen. Deze muur, die sterk verstoord was

²⁷ DRIESEN, P. en E. WESEMAEL, 2002

door recente graafwerken, was ongeveer 1,40 m breed en opgetrokken uit mergelbrokken, silexknollen en breuksteen die op een onregelmatige wijze in lichtgrijze mortel gevat waren.

1. Graven
2. Kelders
3. Muurfundering
4. Greppels en kuilen
5. Recente verstoringen

Fig. 10: Overzicht van de sporen uit het noodonderzoek van 2000.

Centraal in de bouwput werden enkele greppelsporen opgetekend en gecoupeerd (4). Naast verschillende fragmenten van Romeinse dakpannen werd in de vulling aanzienlijk wat middeleeuws aardewerk aangetroffen.

Bij een vergelijking van het opgravingsplan met de resultaten van het archeologisch onderzoek uitgevoerd in 1974 en het plan van de gebouwen van het adellijke damesstift door L. Titeux, kunnen we het volgende besluiten:

- De twaalf graven vormden waarschijnlijk de oorspronkelijke westelijke begrenzing van het grafveld dat tot de St.-Amorkerk behoorde.
- De muurresten langs de noordelijke rand van het terrein zijn mogelijk de funderingen van het gebouw dat op het plan van Titeux als het 'Oud Klooster' omschreven wordt en in het verlengde van de St.-Amorkerk gelegen was.
- Het keldercomplex in het westelijke deel van het terrein kan tot de woning van de dekenes of de kanunnikessen gerekend worden. Deze situeerde zich volgens het plan van Titeux ten westen van en haaks op de St.-Amorkerk en het 'Oud Klooster'.

1.3.5. Archeologische begeleiding en opgraving te Munsterbilzen bij de herinrichting van de N 730 in 2006 door ARON bvba.²⁸

Op basis van een advies van de ZOLAD werd een archeologische opvolging van de werken aan de doortocht van de N370 in de Waterstraat en de Perronstraat in het bestek van de werken opgenomen. Tijdens het archeologisch onderzoek werden archeologische sporen aangetroffen uit zeer uiteenlopende periodes, gaande van de vroege middeleeuwen tot de 20ste eeuw.

De oudste sporen werden aangetroffen in WP 2 van de Waterstraat, ten noordoosten van de kerk. Het betreft een aantal kuilen en paalkuilen die behoren tot een noord-zuid georiënteerd gebouw dat op basis van C14-datering in de Merovingische periode te dateren is. Het aantal beuken en de precieze functie van het gebouw konden niet achterhaald worden wegens de te beperkte omvang van de werkputten.

Meer zuidelijk bevond zich het kerkhof, dat jonger is dan het Merovingische gebouw. Tijdens het onderzoek werden 68 west-oost tot zuidwest-noordoost georiënteerde inhumatiegraven geregistreerd. Naast de gewone kistbegrovingen werden ook een aantal afwijkende begravingen vastgesteld. Bij negen graven, vlak voor de huidige kerk, lagen de overledenen namelijk begraven in een uitgeholde eiken boomstam. Op basis van de gerelateerde vondsten en natuurwetenschappelijk onderzoek konden deze graven gedateerd worden van het midden van de 8ste tot het midden van de 10de eeuw.

Oorspronkelijk moeten er zeker meer van deze boomstambegravingen zijn geweest, helaas hebben ze flink te lijden gehad onder allerlei infrastructuurwerken in de 20ste eeuw.

²⁸ DE WINTER, N, 2006.

Blijkbaar was het soms ook gebruikelijk om de dode in een kuil te leggen en enkel af te dekken met een houten plank. Dit fenomeen werd ook al vastgesteld tijdens de opgravingen in 2000. Het botmateriaal in deze graven was uitzonderlijk goed bewaard.

De graven die zich verder van de huidige kerk af bevonden, waren voor zover kon vastgesteld worden, allemaal begravingen in eenvoudige rechthoekige houten kisten. Deze graven waren weliswaar jonger dan de begravingen dicht tegen de kerk, maar waarschijnlijk niet later te dateren dan in de volle middeleeuwen.

Uit de ligging van de graven is niet eenduidig op te maken tot welke kerk het kerkhof heeft behoord. Zowel de oude parochiekerk die zich, volgens Titeux en Van Vanvinckenroye, ten noordwesten van de huidige kerk bevond, als de vroegere Stiftskerk (Sint-Amor), te situeren ten zuidwesten van de huidige kerk, komen in aanmerking. Aangenomen dat de Amorkerk pas in de eerste helft van de 11de eeuw werd gebouwd, moeten we er wel vanuit gaan dat de oudste graven (dus ook de boomstambegravingen) bij de Onze-Lieve-Vrouwekerk behoren, tenzij de Amorkerk inderdaad nog een oudere voorganger had, zoals geopperd door Claassen en Vanheusden.

De koren van deze beide kerken bevonden zich zoals gebruikelijk in de christelijke traditie in het oosten, in tegenstelling tot dat van de huidige kerk. Vroeger was de ruimte rond het koor een geliefde plek om begraven te worden. Op die manier werden de overledenen, hoewel buiten de kerk, toch zo dicht mogelijk bij het altaar begraven. Het is dus logisch dat in Munsterbilzen een groot aantal graven op deze plaats werd aangetroffen, de oudste graven het dichtst in de buurt van het/de ko(o)ren, de jongere wat verderaf. Wanneer de ruimte achter en naast het koor vol was, zal men de overledenen ook op andere plaatsen rond de kerk(en) begraven hebben.

Het is het meest waarschijnlijk dat de overleden kloosterzusters en parochianen lange tijd op hetzelfde kerkhof begraven werden. De archieven maken immers pas in 1713 melding van de bouw van een muur waardoor de kerk en het kerkhof van de parochianen gescheiden werd van de kerk en het kerkhof van het Stift.

Een aantal graven aan de oostelijke rand van het kerkhof doorsneden een spoor dat werd geïnterpreteerd als een gracht. Deze zuid-noord georiënteerde gracht was minstens tien meter breed en kon over een lengte van ongeveer twintig meter worden gevolgd. Ze bevond zich ongeveer anderhalve meter onder het huidige loopoppervlak en is minstens 170 cm diep, maar kon door instortingsgevaar van de sleuven en opstijgend grondwater niet dieper getraceerd worden. De gracht was opgevuld met verschillende kleiige en zandige lagen en bevatte veel gallo-romeins bouwpuin. De scherven die er werden in aangetroffen zijn wielgedraaid en onversierd, maar niet verder te determineren. De gracht is alleszins ouder dan de buitenste rand van het kerkhof. Ze werd op een gegeven moment gedempt, mogelijk om het kerkhof te kunnen uitbreiden. Ze kan echter ook reeds bij het aanleggen van het kerkhof of nog eerder dichtgegooid zijn. Over de precieze functie van de gracht en het verdere verloop ervan tasten we in het duister. Verder archeologisch onderzoek zou hier opheldering kunnen brengen.

Tenslotte werden nog een aantal archeologische sporen uit recentere periodes geregistreerd. Uit de achttiende eeuw dateren de fundamenten van de omheiningsmuur met toren van het Stift die in de Perronstraat in WP 1 werden aangetroffen. Uit de 19de eeuw werden een gekanaliseerde waterloop, een bakstenen brug over de Munsterbeek en het tracé van de omheining van het domein Edelhof blootgelegd. Uit de twintigste eeuw dateren onder andere de kasseiwegen aangelegd in 1928 en 1947.

2. Het archeologisch onderzoek

2.1 Methodiek

Op basis van de aanwezigheid van gekende en belangrijke archeologische sporen en vondsten in de nabijheid van het onderzoeksterrein, werd door de ZOLAD in een eerste fase een begeleiding van de sloopwerken op het terrein geadviseerd. Op het terrein werd op twee plaatsen gesloopt. Het voormalige administratieve gebouw van het Medisch Centrum Sint-Jozef en een deel van het oude schoolgebouw werden afgebroken (Fig. 11, groen en rood).

Hierdoor wordt de voormalige abdissenresidentie van het klooster opnieuw zichtbaar vanuit de Abdijstraat. Dit gebouw is sinds 2003 beschermd als monument (objectnummer: OL001932). De ruimte die vrijkomt tussen de abdissenwoning en de kloostermuur langs de Waterstraat, de plaats van het oude schoolgebouw²⁹, wordt niet terug bebouwd. Op deze plek is een egalisatie van het bovenvlak en vervolgens tuinaanleg voorzien. Op de plaats van de vroegere administratieve dienst zal aansluitend aan de sloop een nieuwe trappenhal worden gebouwd.

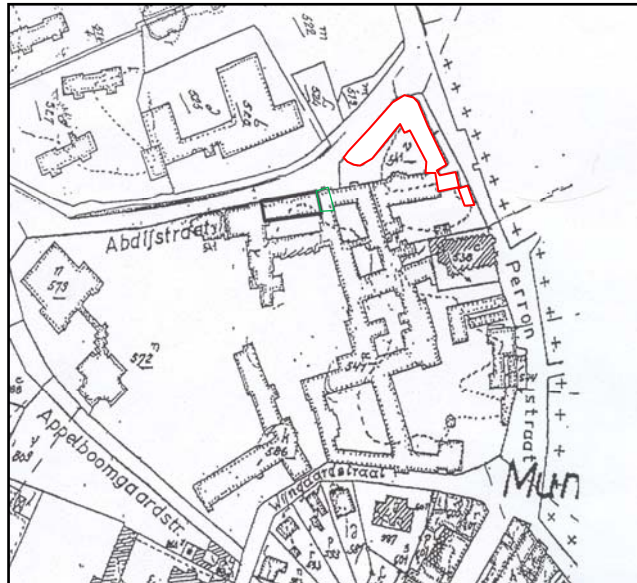

Fig. 11: Kadasterplan van het Medisch Centrum Sint-Jozef en het voormalige klooster. Het oude gebouw van de basisschool (rood) en de voormalige administratieve dienst (groen) (Bron: Stad Bilzen)

Fig. 12: Zicht op de sloopwerken vanuit de Abdijstraat. Links de abdissenwoning, rechts in de open ruimte stond het oude administratieve gebouw (foto ARON bvba)

²⁹ In Munsterbilzen ook met 'de meisjesschool' aangeduid.

Fig. 13: *Zicht op de sloop van de voormalige administratieve dienst. Op deze locatie wordt een nieuwe trappenhal gebouwd (foto ARON bvba)*

Doelstelling van de archeologische begeleiding was de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering) vast te stellen, te evalueren en te documenteren. Voor de directe omgeving van de Abdijstraat werden in het verleden reeds een grote hoeveelheid onderzoeksgegevens opgetekend. De hoofdvraag bij de begeleiding was vast te stellen of er zich al dan niet (vroeg)middeleeuwse sporen in deze zone bevonden. Op basis van gegevens uit het begeleiden van de aanleg van de sloop van de gebouwen op het terrein kon in overleg met de bevoegde instanties eventueel besloten worden tot verder archeologisch onderzoek.

2.2 Verloop

De archeologische begeleiding bestond uit een reeks van werfcontroles die werden uitgevoerd door het archeologisch projectbureau ARON bvba uit Sint-Truiden, gespreid over vier werkdagen tussen 25/11/2008 en 3/12/2008. Gezien de mogelijkheid bestond dat aansluitend aan de werken in een tweede fase meteen tot een verder onderzoek kon worden overgegaan werd een vergunning voor prospectie met ingreep in de bodem aangevraagd bij het Agentschap R-O Vlaanderen – Onroerend Erfgoed. Deze vergunning werd toegekend (dossiernummer 8/08-29362 2008/196) op naam van Natasja De Winter op 29/09/2008.

Het onderzoek, in opdracht van de vzw Medisch Centrum Sint-Jozef, werd geleid en uitgevoerd door projectverantwoordelijken Natasja De Winter en Elke Wesemael (ARON bvba). Voor het archeologisch onderzoek werd door aannemer Meulders & Zn bvba in een graafmachine met machinist voorzien. De archeologische sporen werden ingemeten door Landmetersbureau Pieters uit Beringen. We bedanken ook Jean-Louis Sourbron (heemkundige Landrada vzw) op wiens gewaardeerde kennis van de lokale geschiedenis we andermaal een beroep konden doen.

Na het bijwonen van de voorafgaande werfvergadering en het maken van enkele praktische afspraken, werd op 25/11/2008 de werf voor het eerst aan een controle op de aanwezigheid van archeologische sporen en/of vondsten onderworpen. Na een eerste deel van de sloopwerken en de begeleiding hiervan zorgde een lange periode van streng winterweer voor een onderbreking in de

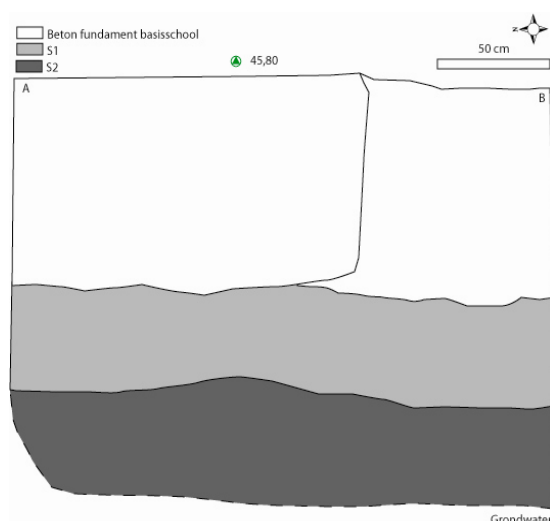
werken. Op 16 januari 2009 werd verslag gegeven van de vaststellingen, en werden de laatste gegevens opgetekend op het terrein.

3. Onderzoeksresultaten

3.1 Bodemopbouw

Fig. 14: Bodemprofiel ter hoogte van de uiterste zuid-west muur van de voormalige basisschool (foto ARON bvba)

Zoals op de bodemkaart reeds te zien was, wordt het terrein gekenmerkt door een OB-bodemserie, wat betekent dat het hier om een bebouwde zone gaat. Onmiddellijk ten noorden en ten westen van het prospectiegebied liggen natte zandleembodems zonder profielontwikkeling (Lep-bodems). Als we het terrein in detail bekijken merken we op dat de zuidgrens van de onderzoekszone gedeeltelijk overlapt met de loop van de historische Molenbeek. Deze werd vóór 1793, vermoedelijk bij de bouw van de abdissenresidentie in de 18de eeuw, met een gewelf overdekt en ondergronds gebracht. In 1899 werd de Molenbeek in de tunnel droog gelegd. Het ondergrondse gewelf dat de beek overspande en een tegen de kloostermuur gelegen de toegang hiertoe, werden echter intact gelaten.

De bodem op het terrein dat voor en naast de abdissenresidentie gelegen is bestaat uit alluviale lagen die opgebouwd zijn uit sterk kleihoudende natte zandleem, vermengd met dakpanfragmenten, baksteenfragmenten, mortelresten, leifragmenten, keien, aardewerk en botmateriaal.

Op één plaats kon door het verwijderen van een diep betonnen fundament het bodemprofiel gedocumenteerd worden. Het grondwater bevond zich op -1.80 onder de aanzet van het fundament. Net daarboven bevindt zich een ca. 70 cm dikke natte laag (S2) met een blauwgrijze tot donkerbruine laag die botten, aardewerk (tot de volle middeleeuwen), tegulafragmenten, kalkspikkels, keien, houtskool en organische resten (takken, wortels) bevat.

Boven deze laag bevindt zich een lichter gekleurd, bruin tot geelbruin pakket (S1) van ca. 80 cm dikte. In dit pakket zit een grote hoeveelheid bouw materiaal vermengd. Er komen mergelbrokken, dakpan- en baksteenfragmenten, houtskool, kalk- en mortelbrokken en postmiddeleeuws aardewerk in voor.

3.2 Gaafheid van het terrein

Het volledige onderzoeksgebied was zwaar verstoord door menselijk ingrijpen. De bouw en sloop van het schoolgebouw en de administratieve dienst zelf, maar ook van omliggende gebouwen, lieten duidelijke sporen na op het terrein. Vooral het zuidwestelijke

deel van het schoolgebouw bleek op erg massieve fundamente te staan (Fig. 14). Het verwijderen van deze onderbouw in gewapend beton bracht de nodige versterking van de bodem met zich mee. Ook het onderkelderde deel aan het andere uiteinde van het schoolgebouw verstoortte een groot deel van het bodemarchief tot op ca. 1.20 m diepte.

Fig. 15: De kelder van het schoolgebouw werd gedeeltelijk ingegraven in de heuvel waarop zich het klooster en de kerk bevindt (foto ARON bvba)

3.3 De archeologische sporen en vondsten

Ter hoogte van de gesloopte administratieve dienst konden geen archeologische sporen en/of vondsten bemerkt worden. Deze zone werd voor de nieuwbouwwerken niet verder verdiept dan het niveau dat reeds tijdens de sloop bereikt was. Dit bevond zich nog aanzienlijk hoger dan het niveau waarop de onderliggende bodem zichtbaar zou worden.

Op drie plaatsen kon bij het begeleiden van de sloopwerken informatie over het historisch bodemarchief van het projectgebied worden opgetekend.

Zoals reeds werd beschreven onder punt 3.1 *Bodemopbouw*, kon op één plaats, aan de uiterst westelijke zijde van het voormalige schoolgebouw, een bodemprofiel van ca. 1,80 meter diep worden opgeschoond en geregistreerd. Het grondwater bevond zich aan de uiterst zuidwestelijke zijde van het schoolgebouw op -1.80 onder de bovenzijde van het fundament.

De in en net boven het grondwater gelegen laag (Fig. 14, S2) met een blauwgrijze tot donkerbruine laag is een alluviale afzetting die dateert uit de periode voor het kanaliseren van de Molenbeek. Ze bevat grote hoeveelheden artefacten en ecofacten. Het aardewerk in de beperkte hoeveelheid vondsten die bij het opschonen van het profiel werd ingezameld dateert uit de volle middeleeuwen. Ook werden enkele *tegula*-fragmenten ingezameld. Boven deze laag bevindt zich een lichter gekleurd pakket (Fig. 14, S1). In dit pakket komen een groot aantal mergelbrokken, panfragmenten, baksteenfragmenten, houtskool, kalkbrokken, mortelbrokken en postmiddeleeuws aardewerk voor. Mogelijk is deze laag gevormd bij het bouwen van de abdissenwoning en/of het overdekken van de Molenbeek. De mortelfragmenten die bij het opschonen van het profiel werden ingezameld zijn vergelijkbaar met de kalkmortel die bij de bouw van de huidige 18de eeuwse abdissenresidentie werd gebruikt. Ook het aangetroffen aardewerk stamt uit deze periode.

Ook op een tweede locatie, tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur, konden enkele interessante vaststellingen worden gedaan. Bij het uitbreken van de muren van de kelderverdieping van het voormalige schoolgebouw kwam in het vrijgekomen zuidprofiel (de scheiding met de speelplaats van de basisschool) een muur tevoorschijn. Deze muur was opgebouwd uit rechthoekige mergelblokken (Maastrichtersteen) en grijze kalkmortel. De muur was in het verleden afgebroken tot op ca. het niveau van de keldervloer van het recent gesloopte gebouw, maar kon alsnog over een afstand van 4 meter worden opgetekend. Aan het oostelijke uiteinde (zijde kloostermuur) leek de muur zich te verbreden. Mogelijk zagen we hier de rest van een steunbeer of de aanzet van een binnenmuur.

Fig. 16: Links: De resten van een mergelmuur, bedekt onder een gelaagd pakket. Rechts: het oostelijke uiteinde van de muur met 'steunbeer'. Bovenop de gesloopte muur zit een donker gelaagd pakket met mergelbandjes en veel bouwpuin. (foto ARON bvba)

Wanneer we het inplantingsplan van deze muur over het plan van Titeux leggen lijkt deze zich te bevinden op de plaats waar ooit een gebouw stond dat we als een bijgebouw van de abdissenresidentie kunnen aanduiden. Op de Atlas der Buurtwegen uit 1841 is de locatie waar zich dit bijgebouw bevond echter open ruimte. Op het oud kadasterplan, en aan de westwand van de huidige abdissenwoning, is vervolgens te zien dat de ruimte weer werd toegebouwd met een gebouw dat bij de recent gesloopte basisschool hoorde.

Bij het slopen van het schoolgebouw en het weghalen van de kelderverdieping werd door de graafmachine ook de overwelfde voormalige loop van de Molenbeek bloot gelegd. Op twee plaatsen werd het bakstenen gewelf doorbroken, en was het mogelijk de opbouw van deze constructie aan de binnenzijde te bekijken. Het tongewelf is opgebouwd op baksteen die vervat zit in kalkmortel. Het rust aan weerszijde op een ca. 40 cm brede muur die uit recuperatiestenen werd opgebouwd. De meerderheid van het gebruikte bouw materiaal zijn mergelblokken (Maastrichtersteen).

Fig. 17: Het gewelf over de Molenbeek vrijgelegd tijdens de sloop van het schoolgebouw (onder) en de toegang tot het gewelf ter hoogte van de kloostermuur aan de Waterstraat (foto ARON bvba)

Fig. 18: Het gewelf boven de Molenbeek voor de abdissenresidentie (foto ARON bvba)

mergelstenen muur die vermoedelijk bij een oude aanbouw van de abdissenwoning gehoord heeft. Uit het bodemprofiel viel af te lezen dat de bodem van het projectgebied erg nat is en tot de beekkom kan gerekend worden. Ondanks de voor bewoning minder geschikte bodemgesteldheid herbergt deze zone vermoedelijk veel archeologisch materiaal onder de vorm van colluvium afkomstig van de naastgelegen heuvelrug en alluvium van de beek.

4. Aanbevelingen

Ondanks de eerder beperkte vaststellingen op het terrein bevelen we de ZOLAD aan alle verdere graafwerken op dit terrein en in de omgeving van klooster van Munsterbilzen op te volgen. In eerder archeologisch en historisch onderzoek is de uitzonderlijke cultuurhistorische waarde van deze site reeds ruimschoots gebleken.

Bovenstaande aanbeveling dient louter ter advisering van het bevoegd gezag, zijnde de afdeling Onroerend Erfgoed van het Agentschap Ruimtelijke Ordening Vlaanderen. Een definitieve beslissing tot het al of niet uitvoeren van vervolgonderzoek ligt dan ook bij deze instelling.

Op de bodem van de beek ligt een donkere sliblaag. Naar de diepte kon omwille van veiligheidsredenen niet gepeild worden.

Op de plaats waar het gewelf onder de huidige kloostermuur verdwijnt was aan de binnenkant van deze muur een toegang tot de overwelfde beek gebouwd. Door middel van een trapje kon afgedaald worden in de tunnel. Ongetwijfeld diende deze toegang om in het onderhoud van de beek en het gewelf te kunnen voorzien.

Het gewelf was over een grote lengte langsheen de voorgevel van de abdissenwoning te volgen in westelijke richting.

Op de tweede onderzoekslocatie, ter hoogte van de voormalige administratie, werden geen archeologische of bouwhistorische sporen waargenomen. Na de sloop van het gebouw werden de fundamenteen niet uitgegraven of het bouwniveau niet verdiept.

3.4 Conclusie

Tijdens de begeleiding van de sloop van de gebouwen van de basisschool en van de administratieve dienst op het domein van het Medisch Centrum Sint-Jozef te Munsterbilzen werden geen onverwachte archeologische sporen aangetroffen. De loop van de overwelfde Molenbeek werd gedocumenteerd, alsook een

Bibliografie

- ART, J. (red.), *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente*, deel IV: Archeologie, Gent, 1999.
- BORREMANS, R. en R. WARGINAIRE, *La céramique d'Andenne. Recherches de 1956-1965*, Rotterdam, 1966.
- BRUNA, D., *Enseignes de pèlerinage et enseignes profanes dans les collections du musée national du Moyen Age*, Paris, 1996.
- BARTELS M., *De Deventer wal tegen de Vikingen. Archeologisch en historisch onderzoek naar de vroegmiddeleeuwse wal en stadsmuren (850-1900) en een vergelijking met andere vroegmiddeleeuwse omwalde nederzettingen*, Rapportages Archeologie in Deventer 18, Deventer, 2006.
- BARTELS, M., *Steden in Schervén. Vondsten uit Beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle, 1999.
- CLAASSEN, A. en R. VANHEUSDEN, *Munsterbilzen – peilingen naar de resten van het oude stift*, in: Limburg, 1979, 2, p. 49-61.
- DE GROOTE K.: L'évolution de la céramique dans la vallée de l'Escaut (Flandre) du IXe au XIIe siècle : Interprétations culturelles, sociales et économiques. In: V. Hincker & P. Husi (éd.): *La céramique du haut Moyen Age (Ve-Xe siècles) dans la nord-ouest de l'Europe. Bilan et perspectives dix ans après le colloque d'Outreau. Actes du Colloque de Caen 2004*, Condé-sur-Noireau, 2006, 249-264.
- DRIESEN P. en E. WESEMAEL, *Opgraving in het Medisch Centrum St. Jozef te Munsterbilzen (ARON rapport 4)*, Tongeren, 2002.
- DRIESEN, P. en E. WESEMAEL, *Munsterbilzen (Bilzen): Sporen van het voormalige adellijk stift op het terrein van het Medisch Centrum Sint-Jozef*, in: Limburg -Het Oude Land van Loon, 84, 2005, p. 347-350.
- GORISSEN, M. en B. ROOSSENS (red), *Bodemschatten. Archeologisch onderzoek in Groot-Bilzen van de Bandkeramiek tot de Merovingers*, Bilzen, 1989.
- HAASIS-BERNER, A., *Pilgerzeichen des Hochmittelalters*, Würzburg, 2003.
- JAMES, E., *De Franken*, Bronnen van de Europese cultuur, 4 , Oxford, 1988.
- KONINCKX, A., *De abdij van Munsterbilzen [en haar heiligen]*, in: Limburg, 29, 1950, 13-20, 29-32, 47-50, 88-94, 105-112, 127-134.
- MITTENDORFF, EMILE. *Kelders vol scherven. Onderzoek naar keramiekcomplexen uit de 9e tot de 12e eeuw afkomstig uit de Polstraat te Deventer*. Rapportages Archeologie Deventer, 13, 2004.
- PITON D. (ed.): *La céramique du Vème au Xème siècle dans l'Europe du nord-ouest. Actes du Colloque d'Outreau (10-12 avril 1992)*, Numéro hors-série de Nord-Ouest Archéologie, 385-407.
- LAWRENCE, C.H., *Kloosterleven in de middeleeuwen in West-Europa en de Lage Landen*, Amsterdam, 2004.
- REDKNAP M. , *Die römischen und mittelalterlichen Töpfereien in Mayen, Kreis Mayen-Koblenz*, Berichte zur Archäologie an Mittelrhein und Mosel 6, Trier, 1999.
- SANKE M., *Die mittelalterliche Keramikproduktion in Brühl-Pingsdorf : Technologie - Typologie - Chronologie*, Rheinische Ausgrabungen 50, Mainz, 2002.
- SOURBRON, J.L., *Muntslag in Munsterbilzen*, in: Tesi Samanunga (Heemkundig Tijdschrift van Heemkundige Kring Landrada te Munsterbilzen), jg. 4, nr.11, 2004.

VAN BEUNINGEN, H.J.E. en A.M. KOLDEWEIJ, *Heilig en Profaan 1. 1000 Laatmiddeleeuwse insignes uit de collectie H.J.E. Van Beuningen*, Rotterdam Papers VIII, Cothen, 1993.

VAN BEUNINGEN, H.J.E., KOLDEWEIJ A.M. en D. KICKEN, *Heilig en Profaan 2. 1200 laatmiddeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties*, Rotterdam Papers XII, Cothen, 2001.

VANDEGEHUCHTE, C., *Bouwhistoriek van het adellijk damesstift te Munsterbilzen*, sine loco, 1999.

VAN DEN BERGH, G. *Het adellijk stift van Munsterbilzen*, in: *De Maasgouw*, 1989, 11,39, p. 153-155 en 1989, 11, 40, p. 157-159.

VANHEUSDEN, R. en W. VANVINCKENROYE, *De bouwgeschiedenis van de voormalige O.L.Vrouwekerk van Munsterbilzen*, Publicaties van het Provinciaal Gallo-romeins Museum te Tongeren, 28, Tongeren, 1980.

VANVINCKENROYE, W., *De romeinse zuidwest-begraafplaats van Tongeren (opgravingen 1972-1981)*, Publicaties van het Provinciaal Gallo-romeins Museum te Tongeren, 29, Tongeren, 1984.

Bijlage 1:

Overzichtsplan

Abdijstraat

Waterstraat

46,82

A

46,03

B

C

C

D

- Molenbeek
- Abdissenwoning
- Te slopen gebouwen
- Werfzone
- Mergelmuur

10 m

Bijlage 2:

Lijst met afkortingen

Kleur

Blauw	BL
Bruin	BR
Donker (kleur)	DO
Geel	GE
Gevlekt	VL
Grijs	GR
Groen	GRO
Leemkleurig	LE
Licht (kleur)	LI
Mergelkleur	ME
Oranje	OR
Paars	PA
Roest(kleurig)	ROE
Rood	RO
Wit	WI
Zwart	ZW

Periodes

Bronstijd	BRONS
- Vroege Bronstijd	BRONSV
- Midden Bronstijd	BRONSM
- Late Bronstijd	BRONSL
IJzertijd	IJZ
- Vroege IJzertijd	IJZV
- Midden IJzertijd	IJZM
- Late IJzertijd	IJZL
Romeins	ROM
- Vroeg Romeins	ROMV
- Midden Romeins	ROMM
- Laat Romeins	ROML
Middeleeuwen	MID
- Vroege Middeleeuwen	MIDV
- Hoge Middeleeuwen	MIDH
- Late Middeleeuwen	MIDL
- Post Middeleeuwen	MIDP

Samenstelling

Baksteen	Ba
Breuksteen	Bs
Grind	Gr
Hout	Ho
Houtskool	Hk
Kalk	Ka
Kalksteen	Ks
Kei	Kei
Kiezel	Kz
Klei	Kl
Leem	Le
Leisteen	Lei
Mergel	Me
Moederbodem	Moe
Mortel	Mo
Natuursteen	Ns
Dakpan	Dp
Silex	Si
Slak	Sl
Steenkool	Sk
Verbrand	Vb
Zand	Za
Zandsteen	Zs
Zavel	Zv
IJzeroxide	Fe
Fosfaat (groene band)	Ff
Mangaan	Mn

Materiaalcategorie

Glas	GLS
Keramik	KER
Metaal	MET
Mortel	MOR
Organisch	ORG
Pleisterwerk	PLW
Terracotta	TEC
Steen	STE

Hoeveelheid

Zeer weinig	(zw)
Weinig	(w)
Matig	(m)
Veel	(v)
Zeer veel	(zv)

Bijlage 3:

Sporenlijst

Bijlage 3:

Spoornr	Laag	Werkput	Vlak	Gecoupeerd	Soort	Beschrijving	Vorm	Kleur	Samenstelling	Oriëntatie	Begin	Einde	Relaties	Gerel vondstnr	Opmerking
1		A	1	Nee	Laag	Pakket met een grote hoeveelheid bouw materiaal: mergelbrokken, dakpan- en baksteenfragmenten, houtskool, kalk- en mortelbrokken en postmiddeleeuws aardewerk.	/	bruin tot geelbruin	MIDP AW, Ba, KaMo, Pa, Lei, Kei, Me, BOT	/	MIDL	MIDP	Op S2	V1	/
2		A	1	Nee	Laag	Laag die botten, aardewerk (tot de volle middeleeuwen), tegula-fragmenten, kalkspikkels, keien, houtskool en organische resten (takken, wortels) bevat	/	blauwgrijs tot donkerbruin	AW, ROM Pa, Ba, Mo, BOT, KaMo, Hk, Ns, Kei, ORG,	/	IN	MIDV	Onder S1	V2	/

Bijlage 4:

Vondstenlijst

Bijlage 4: Vondstenlijst

Vondstnr	Volgnr	Werkput	Vlak	Spoor	Mat	Soort	Aantal	Fragm	Vorm	Begin	Einde	Opmerkingen
1	1	A		1	MIX		11			MIDL	MIDP	AW, BOT, Ba, Lei
1	2	A		1	AW		1			MIDL	MIDP	AW: Bodem van een grote pot in steengoed
2	1	A		2	MIX		15			/	MIDV	AW, BOT, Pa, Ba

Bijlage 5:

Fotolijst

DSC-nummer	Soort opname	Spoornummer	Beschrijving	Genomen uit	Opmerkingen
3794	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat	Z	
3795	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat	N	
3796	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat	NO	
3797	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning.	O	
3798	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat, Zicht op het gewelf uit baksteen dat de Molenbeek overspant.	W	
3799	Detail	/	Zicht op het gewelf uit baksteen dat de Molenbeek overspant.	/	
3800	Detail	/	Zicht op het gewelf uit baksteen dat de Molenbeek overspant.	/	
3801	Detail	/	Zicht op het gewelf uit baksteen dat de Molenbeek overspant.	/	
3804	Overzicht	/	Zicht op het gewelf uit baksteen dat de Molenbeek overspant.	O	
3805	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat	N	
3806	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat	NW	
3807	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning.	N	
3808	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning.	NO	
3809	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Abdissenwoning/basisschool.	NO	
3810	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Abdissenwoning/basisschool.	NO	
3811	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning.	ZO	
3812	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning.	ZW	
3813	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning.	ZW	
3814	Overzicht	/	Sloop van de oude administratieve dienst.	N	
3815	Overzicht	/	Sloop van de oude administratieve dienst.	N	
3816	Overzicht	/	Sloop van de oude administratieve dienst.	N	
3817	Overzicht	/	Sloop van de oude administratieve dienst.	N	
3818	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Abdissenwoning/basisschool.	N	
3819	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning.	W	

3820	Overzicht	/	Zicht op de kerk van Munsterbilzen.	NW	
3821	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Abdissenwoning/basisschool.	W	
3822	Overzicht	/	Abdissenwoning/basisschool.	O	
3823	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat	ZW	
3824	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat	Z	
3825	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat	Z	
3826	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Loop van het bakstenen gewelf boven de Molenbeek.	W	
3827	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Loop van het bakstenen gewelf boven de Molenbeek.	W	
3828	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Profiel onder fundament van het voormalige schoolgebouw.	ZW	
3829	Overzicht	1,2	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Profiel onder fundament van het voormalige schoolgebouw.	W	
3830	Overzicht	1,2	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Profiel onder fundament van het voormalige schoolgebouw.	W	
3831	Overzicht	1,2	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Profiel onder fundament van het voormalige schoolgebouw.	W	
3832	Overzicht	1,2	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Profiel onder fundament van het voormalige schoolgebouw.	W	
3833	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Profiel onder fundament van het voormalige schoolgebouw.	ZW	
3834	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Profiel onder fundament van het voormalige schoolgebouw.	ZW	
3835	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Profiel onder fundament van het voormalige schoolgebouw.	ZW	
3836	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Profiel onder fundament van het voormalige schoolgebouw.	W	
3837	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone voor de abdissenwoning. Profiel onder fundament van het voormalige schoolgebouw.	W	
3838	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Sloop sanitaire blok van de basisschool.	NW	
3839	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Sloop sanitaire blok van de basisschool.	NW	

3840	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat	ZO	
3841	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat	ZO	
3842	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Toegang tot de overweldfe Molenbeek.	ZO	
3843	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Toegang tot de overweldfe Molenbeek.	ZO	
3860	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Vondst van een mergelstenen muur.	NW	
3861	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Vondst van een mergelstenen muur.	NW	
3862	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Vondst van een mergelstenen muur.	N	
3863	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Vondst van een mergelstenen muur.	N	
3864	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Vondst van een mergelstenen muur.	W	
3865	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Vondst van een mergelstenen muur.	W	
3866	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Vondst van een mergelstenen muur.	N	
3867	Detail	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Vondst van een mergelstenen muur.	NW	
3868	Detail	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Vondst van een mergelstenen muur.	NW	
3869	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Vondst van een mergelstenen muur.	NW	
3870	Overzicht	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Vondst van een mergelstenen muur.	O	
3871	Detail	/	Zicht op de sloopwerken. Zone tussen de abdissenwoning en de huidige kloostermuur aan de Waterstraat. Vondst van een mergelstenen muur.	O	

Bijlage 6:

Administratieve gegevens

Administratieve gegevens

Projectcode:	MU-08-AB
Opdrachtgever:	Medisch Centrum Sint-Jozef – Bilzen Abdijstraat 2 3740 Munsterbilzen (Bilzen)
Opdrachtgevende overheid:	ZOLAD - R-O Vlaanderen – Entiteit Onroerend Erfgoed – Afdeling Limburg
Dossiernummer vergunning:	8/08-29362 2008/196
Vergunninghouder:	Natasja De Winter
Aard van het onderzoek:	Archeologisch opgraving
Begin vergunning:	29/09/2008
Einde vergunning:	Einde werken
Provincie:	Limburg
Gemeente:	Bilzen
Deelgemeente:	Munsterbilzen
Adres:	Abdijstraat 2
Kadastrale gegevens:	Afdeling 3 Sectie A Perceel 541z en 541x
Coördinaten:	231406 - 176113
Totale oppervlakte:	1364 m ²
Te onderzoeken:	1050 m ²
Bodem:	OB
Archeologisch depot:	ZOLAD Maastrichtersteenweg 2b 3770 Riemst

